

## Doba římská

Cílem dnešního kurzu bude Vás obeznámit s dobou římskou, která zabírá 1. – 4. století n. l. V tomto období byl historický vývoj ve střední Evropě silně ovlivněn etablovanou Římskou říší, která zabírala velkou část Evropy, část Asie a severní pobřeží Afriky. Území za hranicí ŘŘ trvale osídlené germánskými i negermánskými kmeny se nazývalo Svobodná Germánie – GERMANIA MAGNA, GERMANIA LIBERA.

Jako označení pro hranice je používám termín limes. Pro naše území má největší význam **raetský a noricko panonský limit**.

Na území barbarika sídlily především kmeny germánských Svěbů. Mezi nejvýznamnější kmeny nejen na našem území, ale v celém kmenovém svazu Svěbů patřili Markomani a Kvádové (Droberjar 2002, 168).

Kromě několika výšinných sídlišť jsou v našich zemích sídliště nížinné, neopevněné. Známe několik stovek sídlišť, žádné z nich však nebylo prozkoumáno komplexně.

Sídliště mají dvorcovité uspořádání objektů, jako je například na sídlišti Turnov – Maškovy Zahrady (Čechy), nebo Vlčnov – Dolní Němčí (Morava).

Pro naše území jsou charakteristické povrchové kúlové domy menších rozměrů, jedno nebo dvouprostorové (Balcárková 2007, 34). V největší míře se potkáváme se zahloubenými jednoprostorovými chatami, které se vyskytují v několika variantách odlišených podle rozmístění kúlů nesoucích střechu. Zahloubené chaty se lišily velikostí, provedením, ale i funkcí v rámci jednoho sídliště.

**Pohřební ritus** byl u nás v době římské a době stěhování národů značně nejednotný, což svedčí nejen o nesourodé skladbě obyvatelstva, ale i o různých rodových zvycích. Hlavním způsobem pohřbívání u nás v době římské a době stěhování národů bylo spalování (kremace). V rámci kostrových hrobů můžeme sledovat i bohatě vybavené kostrové hroby, tzv. knížecí hroby. V menší míře se vyskytuje i inhumace, čili kostrové pochovávání. Z Moravy známe také birituální pohřebiště (Mikulov, Valtice).

Milodary nacházíme často sežehnuté žárem a záměrně deformované, byly ukládány do urny, i nad a pod urnu (Droberjar 2002).

**bitva v Teutoburském lese – 9 n. l.** – tato bitva se odehrála mezi římskými vojsky, vedenými P. Q. Varem a Germány, zvláště Cherusky, pod vedením Arminia. Příčinou ozbrojeného konfliktu se stala tyranie tehdejšího místodržícího P. Q. Vara v nové provincii Germania. Omezoval osobní svobody a práva germánských kmenů, založených na odvěcích zvycích jejich předků. Současně docházelo ke stále většímu zvyšování daní. To vše vedlo ke vzpouře Cherusků, která přerostla v celogermánský odpor obyvatel na sever od Rýna. Proti vzbouřivším Germánům byla podniknuta trestná výprava. Římská expediční armáda postupovala nížinou podél řeky Lippe, dále přes řeku Emži směrem na pohoří Teutoburský les. Římané se tak postupně ocitli v neznámém prostoru. Této situace znamenitě využil Arminius. V září roku 9 n. l. vlákal římské legie do prostoru rozsáhlých bažin obklopených hlubokými neprůchozími lesy na svazích. V těchto místech Arminius přepadl celé vojsko složené ze tří legií a devíti pomocných sborů s vozatajstvem. Cheruskům se podařilo všechny tři legie totálně zničit. Jejich velitel Varus spáchal sebevraždu. Touto prohrou přišli Římané nejen o významný vojenský kontingent, ale současně byli nuceni ukončit své krátkodobé panství na území mezi Rýnem a Labem. **Místo bitvy Kalkriese.**

**Markomanské války** – přesnější název by měl být germánsko – sarmatské války, protože je Římané vedli nejenom s Markomany, ale i s jinými kmeny (Kvádové, Hermunduři, Naristové), a také s kmeny negermánskými, zvláště se Sarmaty (Iazygové, Roxolani, Alani). Pojem markomanské války se však vžil, neboť jejich hlavním činitelem byli Markomani a Kvádové.

Tyto války, odehrávající se za vlády Marka Aurelia (161 – 180) znamenaly vážný zásah do hospodářského systému celé římské říše a předznamenali počátek krize římského impéria. V barbariku jsou považovány za mezník mezi starší a mladší dobou římskou. O válkách nás informuje zobrazení na 30 metrů vysokém sloupu Marka Aurelia v Římě. Mezi hlavní písemné památky o této době patří životopisy Marka Aurelia a Commoda.

Uvedené válečné události dělíme na dvě hlavní etapy:

1. germánské nájezdy (166-171)
2. římská protiofenziva (172-180)

Již v roce 165 překročilo několik tisíc germánských bojovníků (uvádějí se Langobardi a Obiové) Dunaj. Byl to první (neúspěšný) pokus o násilný přechod římského limitu.

Následovala výprava poselstva jedenácti podunajských kmenů, která v počáteční fázi válek v čele s markomanským králem Ballomariem vyjednávala o mír s hornopanonským legátem M. Ialliem Bassem. Ačkoliv mír se podařilo zjednat, nemá dlouhého trvání, neboť už v následujícím roce protrhly germánské a sarmatské kmeny římskou hranici na Dunaji a pronikly do Panonie. V roce 167 sice dosáhli Římané dílčího úspěchu, ale jenom na krátkou chvíli. Následujícího roku se vypravili oba spolucísařové Marcus Aurelius i Lucius Verus, s vojskem do Aquileie. Tím si získali, zvláště u Kvádů, alespoň dočasný respekt. Dosadili Germánům nového krále, a pokračovali dále v tažení. Po překročení Alp dosáhli v těžké bitvě markantního úspěchu. Písemné prameny nám zanechaly zprávu o tom, že v této bitvě bojovaly také germánské ženy, neboť mezi mrtvolami Germánů byla nalezena těla žen ve vojenské zbroji. Po onom úspěchu se Římané opět stáhli do Aquileie. V roce umírá Lucus Verus, čeho brilantně využili Germáni. Markomani a Kvádové pronikli podruhé přes Norikum a Panonii hluboko do nitra římské říše, ocitli se dokonce až v severní Itálii. Řím musel čelit kritické situaci, jakou od dob druhé punské války nezažil. Dílčí úspěchy zaznamenali Římané až v roce 170. V této době byli již Germáni natolik zdecimováni, že museli postupně opouštět dobyté pozice. Marcus Aurelius přenesl svůj hlavní stan do hornopanonského Carnunta a postupně se připravoval na protiofenzivu. Přitom prvořadým cílem bylo pokořit Kvády, kteří obývali území jihomoravsko – západoslovenské, tedy prostor mezi Markomany a Iazygy. Římské tažení v čele s císařem, známe pod označením **Expeditio Germanica prima** (první germánská válka), začalo počátkem roku 172. Někde u Carnunta vojska překročila Dunaj a směřovala do kvádské země. V důsledku vnitrogermánských rozporů a pod tlakem římských legií Kvádové uzavřeli s Římany mír – v této době byl dosazen Germánům král Furtius. Další boje vedli Římané s Markomany. Nakonec zvítězilo římské vojsko. Po vítězství nad oběma germánskými kmeny se v Římě razily mince s alegorií podrobené Germánii a s nápisy Germania subacta. Krátce nato roku 173 Kvádové svrhli krále Furtia a zvolili si Ariogaisa. Reakcí na to bylo nové římské tažení proti Kvádům v roce 173, zahájené patrně z Brigetia. K tomuto tažení se váže zpráva o tzv. **zázračném dešti**. Za letního vedra Kvádové obklíčili římské legie pod vedením Pertinaxe nebo Pompeiana a čekali, až Římané zcela vyprahnou. Ty ale zachránil nenadálý prudký přívál („zázračný déšť“), podporovaný krupobitím a blesky. Tato událost je doložena také ražbou mincí (sesterciů) s nápisem Religio Augusti. I po této události si však poměry vyžadovali císařskou přítomnost v kvádské zemi. V roce 174 nebo až v roce následujícím uzavřeli Římané s Markomany a Kvády mír. Roku 175 byl k posílení římských pozic

*povolán na germánskou frontu Markův syn Commodus. Další fáze války, tzv. druhá germánská válka (**expeditio Germanica secunda**), vypukla v roce 177 a trvala až do roku 180. Odehrávala se v oblasti na sever od Dunaje, také na jižní Moravě. V roce 179 došlo k rozhodující bitvě, která znamenala zásadní obrat v průběhu markomanských válek, zvítězili Římané a přesunuli se výrazně do vnitrozemí barbarika, co dokládají četné tábory na jižní Moravě, ale také nápis na Trenčianskej skale. Následující rok 180 přinesl nečekané rozuzlení celého válečného konfliktu. V březnu umírá na mor pravděpodobně ve Vindoboně (nebo Sirmiu) Marcus Aurelius - jeho smrtí se zhatily veškeré plány na trvalé obsazení markomansko - kvádského teritoria. Commodus již nebyl schopen dokončit záměry svého otce a snažil se rychle opustit válečná pole a vrátit se do Říma - toho využili Germáni - uzavření **Commodova míru** mezi Římany a Germány a ukončení válek (Droberjar 2002, 168-170).*

**SOBĚSUKY** - v roce 1986 byl ve štěrkovně objeven bohatý kostrový hrob z mladší doby římské. Záchranný výzkum provedl P. Holodňák. Tento objekt měl vestavěnou dřevěnou konstrukci se zachovalými zbytky prken a trámů. V severní části byl zjištěn velký kámen. Všechny nálezy se koncentrovaly v prostoru uvnitř dřevěné komory. Z kostry se zachovaly jen zbytky lebky a zuby. Po pravé straně lebky ležela bronzová pozlacená jehlice s prstenem z drátových spirálek. Na ramenou spočívali dvě honosné bronzové štítkové spony zdobené stříbrnou folií se skleněnými vložkami. Na hrudníku byl dvojitý náhrdelník složený se skleněných a jantarových korálů, se stříbrnými kroužky, s bronzovými a stříbrnými závěsky a s esovitou záponkou. Další výbavu tvořila stříbrná samostřílová spona, prsten, bronzová pinzeta a toaletní lžička na kroužku, bronzová jehlice, přezka, hliněný přeslen, dvě keramické nádoby. Tento hrob lze považovat za nejbohatší hrobový celek stupně C2 v Čechách. Je zřejmé, že v hrobě byla kolem roku 300 pohřbena význačná germánská žena.

**KRAKOVANY - STRÁŽE I.** - byl zistený v roku 1932 při těžbě hlíny pro cihelnu. Pravděpodobně šlo o dvojhrob, i když starší prameny uvádějí, že v muzeu se nacházejí zbytky jenom jedné kostry, asi 20-leté ženy. Ani inventář hrobu se nepodařilo zachránit úplně. Údajně se tam nacházel zlatý náhrdelník, který se stratil, resp. ho asi odcizili nálezci - cihlářští robotníci. O přítomnosti další - pravděpodobně mužské kostry - můžou svědčit nalezené stříbrné ostruhy. Hrob byl dlouhý 350 cm, a ležel v hloubce 360 cm pod povrchem. Mimo 4 bronzových nádob patří k nejvýznamnějším nálezům zlatá

spony, a především souprava dvou skleněných lahví a pěti šálek s broušenou výzdobou, které datují hrob do 3. století.

**KRAKOVANY – STRÁŽE II.** – druhý hrob ze Stráží patří mezi nejbohatší v celém barbariku. Našel se v roce 1939, asi 10 m od prvního hrobu, za podobných okolností. Hrob byl dlouhý přibližně 400 m a ležel 450 m pod povrchem, a byl v něm pochovaný muž ve věku 20 – 30 let. Zachovalo se z něho víc jak 70 předmětů, mezi kterými se vynímají 3 stříbrné nádoby, zdobené reliéfní výzdobou. Spolu s dalšími nádobami a předměti se je podařilo získat V. Budinskému – Kričkoví za dobrodružných okolností od rodin nálezců až v 50. – 60. letech. Nejvýznamnějším a nejzajímavějším nálezem je nepochybně veliký stříbrný talíř – lanx (průměr téměř 46 cm), na okraji s reliéfní výzdobou. Tato výzdoba stvánovala monarchistické spřisahání synů konzula Lucia Iunia Bruta a jejich následou popravu. Uprostřed talíře se nachází rytý a pozlacený výjev přísahy, kterou Brutus zavázal římský lid bránit republiku. Talíř i další stříbrné nádoby se datují různě – do 1. století před n. l., případně do 2. století, jisté je však, že do hrobu se dostali až ve 3. století n. l. Předpokládáme, že Germáni je získali jak kořist po nájездеch na provincii Panonie v letech 259-260. Některé ze stříbrných nádob totiž nesou na sobě jména předchozích římských majitelů. Do země mohly být uloženy v 60. či 70. letech 3. Století – vzhledem na poměrně mladý věk pohřbeného, co dokládají i jiné nálezy – TS, bronzové nádoby. Hrob 2 je teda přibližně o dvě až tři desetiletí starší jak hrob 1. Našli se v něm i další stříbrné a bronzové nádoby, stříbrné spony, bronzový skládací stolík se závěsnou mísou.

**OSTROVANY U PŘEŠOVA I.** – narozdíl od starší doby římské se v mladším období nacházejí knížecí hroby i na východním Slovensku. Nejstarší z nich se objevil už v roce 1790 v Ostrovanech pri Prešove a jeho inventár sa dostal do cisárskeho Kabinetu starožitností (dnes je uložený v Naturhistorische museum vo Viedni). Žiadne bližšie okolnosti nálezu nie sú známe. Zachoval sa jenom soupis předmětů, ve kterém se uvádí že se do kabinetu dostali jenom hodnotnější předměty – celkově 11 kusů – zlaté a stříbrné předměty, bronzová skládací trojnožka. Zachované předměty mají luxusní charakter – zlatý kalich, dvě stříbrné nádoby – jedna z nich má podobný tvar a částečně aj reliéfní výzdobu jako nádoba z hrobu 2 ze Stráží, 4 zlaté spony, zaltý náramek a nákrčník, stříbrná lžička. Zlaté předměty však nepocházejí z území Římské říše, kromě dvou spon – na jedné je nápis VTERE FELIX (Šťastně užívej!), druhá má vsadený ónyx.

Dokonca aj zlatý kalich, považovaný niektorými badateľmi za import, bol pravdepodobne vyrobený na území barbarika, keďže má podobnú výzdobu ako náramek a nákrčník, ktoré sa považujú za miestny výrobky. Podľa spony s nápisom môžeme približne určiť i čas uloženia do hrobu – bolo to v poslednej čtvrtine 3. storočia. Navzdory absencii údajov o kostre, podľa množstva šperkov možno uvažovať, že šlo o hrob ženy.

**OSTROVANY U PŘEŠOVA II.** – druhý hrob sa našiel v roku 1865, údajne len niekoľko krokov od toho prvého hrobu, na vyvýšenom brehu rieky Torysa. V hĺbke vyše 3 m sa nachádzala kostra mladej ženy a okolo nej 23 rôznych predmetov. Bohatstvo však nedosahovalo úroveň prvého hrobu, i keď i tu boli zlaté predmety – spona, dva prstene, náramek, náhrdelník a zlatá mince Herenii Etruscilly, manželky cisára Traiana Decia. Je na nej stopa po otvore, jistý čas sa teda nosila na krku, potom bol otvor opäť zatavený. Ojedinelým nálezom sú pozlacené reliéfne zdobené strieborné plíšky, ktoré slúžili pravdepodobne ako ozdoba obuvi. V hrobe sa našli aj tri sklenené šálky s broušenou výzdobou ako v hrobe č. 1 ze Strážie – na základe nich sa dal hrob datovať do konca 3. storočia. Nález je uložený v národnom múzeu v Budapešti.

**CEJKOV** – i tento hrob sa našiel v 19. storočí – v roku 1855 pri kopaní jamy na brambory. Nález sa dostal do Kabinetu starožitností vo Viedni. Nemáme istotu o úplnosti inventára, evidujeme asi 50 predmetov z tohoto hrobu. Nachádzali sa v ňom zlaté šperky, niektoré podobné tým z hrobu 2 v Ostrovanech – nákrčník, náramek a navyše aj náhrdelník a ďalšie zlaté závesky. K výnimočným nálezom v rámci celého barbarika patrí zlomok skleneného pohára – vas diatretum. Diatretové sklo sa vyrábalo soustružením za studena, pričom sa okolo nádoby vytvorila akási sieťová výzdoba, spojená s telom len niekoľkými tyčinkami. Táto mistrovská sklárská technika sa rozšírila začiatkom 4. storočia, a to je obdobie, keď predpokladáme uloženie cejkovského hrobu. V literatúre sa nezachovali žiadne údaje o kostre, ale na základe šperkov sa predpokladá, že šlo opäť o ženu.

Zdá sa teda, že východoslovenské kostrové hroby patrili ženám – presnejšie príslušníčkam germánskeho kmene Vandalov. Sú dokladom toho, že nejenom vládcové, ale i jejich rodiny mali právo na bohatú hrobovú výbavu.

**POPRADEK - MATEJOVCE** – najnovšie objavený knížecí hrob na Slovensku, objavili ho v roku 2005. Jedná sa o dvoukomorovú knížeciu (kráľovskú) hrobku. Datuje sa na prelom

4. a 5. století. Tato hrobka byla vykradena, přesto obsahuje zajímavé nálezy. Hrobka je zajímavá unikátními doklady zachovaných dřevěných konstrukcí – včetně nábytku, deskové společenské hry, textilu, kůže a dalších organik. Nálezy z hrobky mají dohromady 12 tun. V dalším roce si můžou návštěvníci podtatranského muzea prohlídnout prvních 200 kg nálezů. – v současnosti je vystavených